

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ОБОЛЕНСЬКА СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 349.422 : 338.432 (477)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ
В УКРАЇНІ**

12.00.06 «Земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор **Уркевич Віталій Юрійович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри земельного та аграрного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Носік Володимир Васильович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри земельного та аграрного права, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

кандидат юридичних наук **Білінська Ольга Володимирівна**, Червонозаводський районний суд міста Харкова, суддя.

Захист відбудеться 12 грудня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а).

Автореферат розіслано 07 листопада 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна належить до енергодефіцитних країн, що потребує невідкладної диверсифікації джерел енергозабезпечення. Її сільське господарство має значний потенціал виробництва енергії з альтернативних джерел, зокрема, виробництва біологічно відновлюваної речовини (біомаси) рослинного і тваринного походження з метою подальшого виготовлення з неї біопалива. Така біомаса може продукуватися унаслідок як вирощування так званих енергетичних культур, так використання відходів і залишків рослинницького й тваринницького виробництва. Незважаючи на це, виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, а також його використання різноманітними суб'єктами поки що не набуло значного поширення через низку чинників, у тому числі й організаційно-правових.

Правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками ґрунтується на приписах Законів України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р., № 555-IV та «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р., № 1391-XIV, що мають загальний характер і не враховують специфіки виробничо-господарської діяльності саме названих суб'єктів. Фактично бракує і правових приписів, спрямованих на стимулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Наукові дослідження в розглядуваній сфері обмежуються переважно висвітленням окремих правових аспектів виготовлення й використання біомаси й біопалива, що досліджуються серед інших правових проблем використання різних видів альтернативних джерел енергії, прикладом чому можуть бути кандидатські дисертації О. Б. Кишко-Єрлі «Правове регулювання використання відновлювальних джерел енергії» й Ю. М. Рудь «Правове регулювання енергозбереження у сільському господарстві України». А. В. Пастух у кандидатській дисертації «Правове регулювання вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива» зосередила свою увагу саме на правових питаннях вирощування сільськогосподарської сировини з метою її подальшого перероблення на біопаливо будь-якими суб'єктами, а не лише сільськогосподарськими товаровиробниками.

Викладеним і зумовлюється нагальна потреба комплексного дослідження сутності правової регламентації виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні, що свідчить про актуальність теми цієї дисертації.

Науково-теоретичною базою дисертації послужили вітчизняні і зарубіжні наукові джерела з теорії права, аграрного, земельного, екологічного, господарського, міжнародного, фінансового права та інших правових галузей цієї доктрини. Ідеться, зокрема, про праці таких учених, як С. С. Алексєєв, Т. М. Анакіна, Г. В. Анісімова, В. І. Андрейцев, Н. О. Багай, Г. І. Балюк, Г. Ю. Бистров, А. Г. Бобкова, В. Л. Бредіхіна, М. Я. Ващишин, О. Ю. Водяніков, Б. О. Воронін, Я. З. Гаєцька-Колотило, О. В. Гафурова, А. П. Гетьман, Є. В. Голомозий, Х. А. Григор'єва,

Г. Д. Джумагельдієва, Г. Г. Єрко, В. М. Єрмоленко, В. П. Жушман, Д. В. Задихайло, А. М. Земко, Г. Л. Знаменський, І. І. Каракаш, О. Б. Кишко-Єрлі, Т. О. Коваленко, А. М. Колодій, К. А. Кондратьєва, В. В. Копейчиков, М. В. Краснова, М. М. Кузьміна, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, С. І. Марченко, А. М. Мірошніченко, В. В. Носік, Ю. М. Павлюченко, В. В. Панченко, Л. О. Панькова, А. В. Пастух, О. В. Петришин, О. Ю. Піддубний, С. П. Погребняк, О. О. Погрібний, М. Ю. Покальчук, П. М. Рабінович, Ю. М. Рудь, Я. О. Самсонова, І. П. Сафонов, В. І. Семчик, А. К. Соколова, А. М. Статівка, Л. В. Струтинська-Струк, В. Ю. Уркевич, В. І. Федорович, М. М. Чабаненко, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, М. В. Цвік, В. З. Янчук та ін.

У роботі задіяно наукові напрацювання у сфері біоенергетики таких учених різних наукових напрямів (у галузі біологічних, економічних, сільськогосподарських, технічних та інших наук), якими є: Я. Б. Блюм, В. С. Бондар, С. П. Вассер, О. М. Ганженко, Г. Г. Гелетуха, Т. І. Грицак, Д. М. Гродзинський, М. Я. Гументик, С. С. Дев'яткіна, О. Ф. Дембновецький, А. Д. Діброва, О. І. Дроздова, В. О. Дубровін, Т. А. Железна, О. К. Золотарьова, Г. М. Калетнік, М. І. Кобець, Ю. А. Лузан, М. Д. Мельничук, О. М. Микитюк, А. В. Назаренко, В. Г. Носач, А. О. Пантелеймоненко, В. В. Подорванов, М. В. Роїк, В. Г. Семенов, В. М. Сінченко, Є. В. Скляренко, В. А. Скрипниченко, О. С. Смірнов, Т. М. Трохлюк, А. Д. Фурса, П. М. Царенко, Т. Ю. Шкварницька, Є. І. Шнюкова та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Розроблені дисертаційні положення щодо правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні відповідають плану науково-дослідницької роботи кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (державна реєстрація за № 0111U000962). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 7 від 27 березня 2015 р.).

Мета й завдання дослідження. Метою цієї дисертаційної роботи є з'ясування сутності правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні, формулювання наукових висновків та опрацювання рекомендацій з удосконалення чинної нормативно-правової бази щодо стимулювання виробництва вказаними суб'єктами цього продукту. З огляду на поставлену мету визначено й основні завдання дослідження:

- з'ясувати конструкцію «виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками» та поняття його правового регулювання;
- уточнити принципи правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками;

- охарактеризувати розвиток законодавчого забезпечення виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні;
- розкрити сутність організаційно-правового забезпечення виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками різних видів біопалива;
- з'ясувати особливості виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників з виробництва біопалива;
- навести характеристику заходів державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками;
- сформулювати пропозиції з удосконалення чинного законодавства України в досліджуваній сфері.

Об'єктом дослідження виступили суспільні відносини, що складаються у сфері виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками різних видів біопалива.

Предметом дослідження послужило правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й вирішення зазначених завдань використовувалися загальнонаукові і спеціально-наукові методи пізнання: матеріалістичної діалектики, формально-логічний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий.

Загальнонауковий діалектичний метод становить методологічне підґрунтя всього дослідження, застосування якого дозволило всебічно охарактеризувати розглядувані правові явища. За допомогою формально-логічного методу сформульовано конструкцію «правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками». Оперування системно-структурним методом сприяло структуруванню заходів державної підтримки виробництва названими суб'єктами цього продукту. Формально-юридичний обрано при встановленні змісту окремих приписів аграрного законодавства – в основному щодо ліцензування й сертифікації виробництва біологічного палива такими товаровиробниками. Порівняльно-правовий метод став у нагоді для співставлення правових норм законодавства України і ЄС стосовно організаційно-регуляторної підтримки виробництва біопалива і задіяння в повсякденному житті альтернативних джерел енергії.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою в аграрно-правовій доктрині України комплексною науковою працею, в якій з'ясовано сутність правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні. На підставі системного аналізу чинного законодавства, що стосується порушеної проблематики, обґрунтовані нові наукові положення й підготовлені рекомендації з удосконалення нормативно-правової бази в розглядуваній царині суспільних відносин, що виносяться на захист.

Уперше:

1) запропоновано правовим регулюванням виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками вважати здійснюваний за допомогою правових засобів вплив на відносини у сфері виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, а також фізичних осіб-підприємців, які займаються виробленням біологічно відновлювальної сировини (біомаси) для виготовлення твердого, рідкого й газового палива, з метою упорядкування цих відносин;

2) доведено, що сукупність правових норм, що регламентують виробництво біопалива, становить собою субінститут, що входить до складу правового інституту виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Названий субінститут є комплексним, оскільки включає правові норми з упорядкування різних видів відносин з виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками біологічних видів палива (біопалива). Ця група правових норм (як і сам інститут виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників) входить до особливої частини галузі аграрного права;

3) аргументовано, що правове регулювання виробництва в Україні біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками характеризується певними рисами, а саме: (а) відсутністю єдиного комплексного нормативно-правового акта з виробництва біопалива названими товаровиробниками, (б) наявністю значної кількості підзаконних нормативно-правових актів, що мають концептуальний, програмний характер, (в) неврахуванням законодавством специфіки провадження виробничо-господарської діяльності сільгосптоваровиробників з вироблення цього продукту і (г) декларативністю значного числа існуючих нормативних приписів;

4) рекомендовано з метою активізації виробництва біопалива затвердити Кабінетом Міністрів України Державну програму виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками різних видів біопалива на період до 2025 року, яка передбачатиме на найближчий період заходи з розвитку вироблення цими товаровиробниками рідкого і твердого (в рослинництві), а також газового (у тваринництві) біопалива;

5) доведено, що особливості виробничо-господарської діяльності з виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками полягають: (а) у наявності організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств (переробних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів) і форм їх підсобної діяльності (підсобних виробництв), які доцільно використовувати при виробленні біопалива; (б) у потребі отримання сільськогосподарськими товаровиробниками ліцензії на цю діяльність (виробництво біоетанолу й електричної енергії з біомаси чи біогазу); (в) у необхідності обов'язкової сертифікації біопалива, призначеного для реалізації як товарна продукція; (г) у потребі вести сільськогосподарськими товаровиробниками облік вироблених біомаси й біопалива;

б) запропоновано запровадити спеціальний підвищувальний коефіцієнт до так званого «зеленого» тарифу на біопаливо саме для сільськогосподарських товаровиробників, відповідні норми щодо такого коефіцієнту слід включити до Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

Удосконалено:

7) дефініцію конструкції «виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками»: це різновид виробничо-господарської діяльності останніх з вироблення біологічно відновлювальної сировини (біомаси) для виготовлення твердого, рідкого й газового палива;

8) наукові положення щодо принципів правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, до яких запропоновано відносити такі принципи, як-то: (а) свобода виробничо-господарської діяльності сільгосптоваровиробників з вироблення біопалива; (б) невтручання держави у виробничо-господарську діяльність останніх з вироблення біопалива; (в) державна підтримка цих товаровиробників при виробленні ними біопалива; (г) гарантування при цьому екологічної безпеки; (д) еколого-економічна доцільність вироблення біопалива саме сільськогосподарськими товаровиробниками; (е) оптимальне співвідношення виробництва біопалива й гарантування продовольчої безпеки;

9) існуючі доктринальні положення стосовно періодів розвитку законодавства України щодо виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, внаслідок чого запропоновано авторський підхід, відповідно до якого слід вирізнити: (а) перший період розвитку названого законодавства України, що розпочався з прийняттям Закону України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р., № 1391-XIV, і (б) другий період такого розвитку, що розпочався у 2014 р. з ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, що вимагає якісно нового національного правового регулювання відносин з виробництва цього продукту.

Отримали подальший розвиток науково-теоретичні ідеї, положення, висновки й рекомендації щодо:

10) обґрунтованості включення до поняття «сільськогосподарська продукція» також біомаси, з якої надалі виготовляється біопаливо, інакше неможливо буде поширити спеціальне аграрно-правове регулювання на діяльність відповідних суб'єктів, які виробляють біомасу для біопалива;

11) необхідності спеціального нормативно-правового регулювання у сфері виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками шляхом прийняття Закону України «Про виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками», з наступним включенням у майбутньому відповідних норм до Особливої частини Аграрного кодексу України;

12) удосконалення правового регулювання ліцензування виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, зокрема, включення до Переліку органів ліцензування, затвердженого Кабінетом Міністрів України, органу з видачі ліцензій на виробництво біоетанолу (яким має бути Міністерство аграрної політики та продовольства України), а також затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва біоетанолу, якими повинні визначатись організаційні й технологічні вимоги до здійснення господарської діяльності з вироблення біоетанолу, вимоги до матеріального й кадрового забезпечення відповідного виробника біоетанолу тощо;

13) різних видів державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, серед яких: (а) цінова – встановлення й застосування «зеленого» тарифу на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел; (б) фінансова – надання кредитних субсидій; (в) податкова – щодо звільнення виробників енергії з альтернативних джерел від сплати податку на додану вартість і ввізного мита й (г) організаційно-регуляторна – позитивне й негативне стимулювання виробництва «зеленої» енергії;

14) напрямів удосконалення системи способів як позитивного, так і запровадження негативного стимулювання вироблення біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками та його споживання. Серед них можуть бути нормативно-правові приписи щодо: (а) імперативної вимоги використання «зеленої» енергії з біопалива у сфері сільського господарства; (б) установа квот на задіяння енергії, виробленої на основі біопалива, приміром, для обігріву приміщень у сільській місцевості; (в) установа обов'язкової квоти додавання біодизеля (біоетанола) в нафтове паливо.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертаційній роботі висновки, положення, пропозиції й рекомендації становлять собою певний внесок у теорію аграрного права й можуть стати в нагоді при вдосконаленні аграрного та іншого законодавства України. Положення й висновки дисертації можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій діяльності – для подальшого опрацювання проблем правової регламентації виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками й аграрного права в цілому;

– у нормотворчій сфері – при підготовці проектів нормативно-правових актів, проведенні систематизації аграрного законодавства;

– у навчальному процесі вищих юридичних закладів освіти – при підготовці навчальних програм, відповідних спецкурсів, написанні підручників і навчальних посібників з курсу «Аграрне право», у викладанні названої навчальної дисципліни, а також у науково-дослідницькій роботі студентів;

– у правозастосуванні – для забезпечення ефективної реалізації норм аграрного права щодо

виробництва біопалива.

Апробація матеріалів дисертації. Положення й висновки дисертаційної роботи обговорювалися й були схвалені на засіданнях кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наукові висновки й рекомендації з проблем правового регулювання в Україні виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками відображені в опублікованих здобувачкою статтях, тезах наукових доповідей і повідомлень.

Окремі положення дисертації доповідалися на таких всеукраїнських науково-практичних конференціях і засіданнях «круглих столів»: «Юридична осінь 2015 року» (м. Харків, 11 листопада 2015 р.); «Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку» (м. Київ, 27 травня 2016 р.); «Юридична осінь 2016 року» (м. Харків, 15 листопада 2016 р.).

Публікації. Основні висновки, положення й результати дисертації оприлюднені у 5-ти наукових статтях, у тому числі в одній науковій статті у виданні іноземної держави, а також у тезах наукових доповідей на 3-х наукових конференціях.

Структура й обсяг дисертації зумовлені предметом, цілями і завданнями дослідження, логікою і послідовністю розкриття теми й викладення його результатів. Вона складається зі вступу, 2-х розділів, що налічують 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 220 сторінок, з яких основний текст займає 179 сторінок. Список використаних джерел налічує 354 найменування та займає 39 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, визначаються мета й завдання дослідження, стан наукового опрацювання проблеми; характеризуються об'єкт, предмет і методи дослідження; розкриваються отримані внаслідок наукових пошуків основні результати дослідження, їх наукова новизна, теоретичне і практичне значення, наводиться інформація про форми їх апробації.

Розділ 1. «Загальна характеристика правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «*Поняття виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками та його правового регулювання*» вказується, що біопаливо займає одне з визначальних місць серед відновлюваних джерел енергії, а отримують його з біологічної сировини, тобто біомаси.

Оскільки сільськогосподарська продукція має вирішальне значення для констатації сутності сільськогосподарської діяльності й окреслення статусу сільськогосподарського

товаровиробника, усунення біомаси з числа такої продукції унеможливить поширення спеціального аграрно-правового регулювання на діяльність відповідних суб'єктів, які виробляють біомасу для біопалива. Більше того, в такому разі без жодних достатніх підстав і вирощування енергетичних культур не буде належати до сільськогосподарської діяльності. Звідси поняття «сільськогосподарська продукція», закріплене в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р., № 1877-IV, цілком правильно включає до свого складу й біомасу, з якої надалі виготовляється біопаливо.

Автором запропоновано таке визначення категорії «правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками»: це здійснюваний за допомогою правових засобів вплив на відносини у сфері виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, а також фізичних осіб-підприємців, які займаються сільськогосподарським виробництвом, щодо вироблення останніми біологічно відновлювальної сировини (біомаси) для виготовлення твердого, рідкого й газового палива, з метою упорядкування цих відносин.

У підрозділі 1.2. «Принципи правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками» стверджується, серед таких вихідних правових засад передусім треба назвати свободу виробничо-господарської діяльності при виробництві біопалива. Надзвичайно важливими для правового регламентування відносин з виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками є принципи невтручання держави у їх виробничо-господарську діяльність, а також державної підтримки таких суб'єктів.

Одне з визначальних місць серед розглядуваних принципів займає гарантування екологічної безпеки під час здійснення цього різновиду виробничо-господарської діяльності. Адже виробництво біопалива не лише зменшує негативний вплив на стан довкілля за рахунок використання відходів сільського господарства як сировини для такого виробництва, а й само по собі має провадитися способами, що дозволяють уникати можливого негативного впливу виробничих процесів на довкілля.

Із попереднім тісно пов'язаний принцип еколого-економічної доцільності виробництва біопалива саме сільськогосподарськими товаровиробниками. Провадженням такої виробничо-господарської діяльності названі суб'єкти сприяють покращанню стану навколишнього природного середовища, не лише забезпечуючи повне використання залишків і відходів сільськогосподарського виробництва, а й сприяючи скороченню використання невідновлюваних джерел енергії.

Не менш вагому роль відіграє й принцип оптимального співвідношення виробництва біопалива й гарантування продовольчої безпеки. Адже головне завдання сільського господарства й основне призначення сільськогосподарських товаровиробників – виробництво (вирощування) сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження в достатній кількості й

належної якості, що є фундаментом гарантування продовольчої безпеки України.

У підрозділі 1.3. «Нормативно-правове забезпечення виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками» стверджується, що Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами закріплює, що взаємне співробітництво включає також розвиток і підтримку відновлювальної енергетики, альтернативних видів палива, зокрема, стале виробництво біопалива. Звідси законодавством України мають бути імплементовані Директиви Європейського Парламенту та Ради 2001/77/ЄС від 27 вересня 2001 р. про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлювальних енергоджерел, на внутрішньому ринку електричної енергії, 2003/30/ЄС від 8 травня 2003 р. про стимулювання використання біопалива та інших видів відновлювального палива для потреб транспорту й 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 р. про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС.

В аграрному законодавстві України бракує спеціальних правових приписів щодо виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. Звідси слід вести мову саме про підготовку закону щодо виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, відповідні норми якого з часом можуть бути включені до майбутнього Аграрного кодексу України (до його Особливої частини).

У дисертації запропоновано виділяти 2 періоди розвитку законодавства України, що стосується виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, а також обґрунтовано, що сукупність правових норм, які регламентують виробництво біопалива названими товаровиробниками, становить собою комплексний субінститут, що входить до складу правового інституту виробничо-господарської діяльності цих товаровиробників.

Розділ 2. «Правове регулювання окремих аспектів виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Організаційно-правове забезпечення виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками різних видів біопалива» зазначено, що найпоширенішим серед біопалив зараз є біодизель (біодизельне паливо) – екологічно чистий вид палива, який одержують із жирів рослинного і тваринного походження й використовують для заміни нафтового дизельного палива. Для вироблення біодизелю переважно використовується ріпакова сировина. Проте явний брак в Україні біопаливних заводів перетворює країну на сировинний придаток для виробництва біодизеля за кордоном.

Інші ж енергетичні культури (енергетична верба, міскантус, просо лозовидне (свічграс) вирощуються в Україні здебільшого в порядку експерименту, хоча для їх культивування можна використовувати нерозподілені земельні ділянки, забруднені й малопродуктивні землі.

Технологія виробництва біогазу полягає в тому, що його отримують унаслідок підігрівання під тиском біомаси – тваринницького гною, для чого використовують біогазові установки (комплекс споруд та обладнання для забезпечення керованого метанового збродження). Вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники відчувають значні труднощі у справі впровадження таких установок, пов'язані з браком грошових коштів, відсутністю типової нормативної документації на проектування, будівництво й експлуатацію названих установок та ін.

У дисертації стверджується, що в широкому розумінні до рибництва відноситься й вирощування водоростей, що можуть служити біомасою для виготовлення біопалива. Проте в Україні фактично бракує організаційно-правових передумов для виробництва рибницької біомаси з метою виготовлення біопалива як через обмежену кількість водних об'єктів, які можна використовувати для вирощування водоростей, так і через відсутність спеціального правового регулювання відповідних суспільних відносин.

У підрозділі 2.2. *«Особливості виробничо-господарської діяльності з виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками та її правове регулювання»* зазначається, що оскільки переробні сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи належать до числа сільськогосподарських товаровиробників, які здійснюють перероблення біомаси для виготовлення з неї біопалива, то названа організаційно-правова форма кооперативу є найбільш придатною для провадження розглядуваної виробничо-господарської діяльності. Також доцільно використовувати підсобні виробництва сільськогосподарських підприємств.

Щодо ліцензування у розглядуваній сфері, то у Переліку органів ліцензування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р., № 609, відсутній орган, що опікується видачею ліцензій на виробництво біоетанолу будь-яким суб'єктам господарювання, у тому числі й сільськогосподарським товаровиробникам. Автором доводиться, що повноваження щодо видачі ліцензій на виробництво біоетанолу слід покласти на Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Згідно Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 р., № 2019-VIII також потребує ліцензування виробництво сільськогосподарськими товаровиробниками електричної енергії з твердої біомаси або ж біогазу (у разі продажу такої енергії на оптовому ринку електричної енергії України).

Щодо сертифікації біопалива, то Міністерством економічного розвитку і торгівлі України затверджені ДСТУ, що стосуються лише твердого біопалива. Державні стандарти України на рідке й газове біопаливо до цього часу так і не затверджені, що унеможлиблює їх реалізацію сільськогосподарськими товаровиробниками іншим особам.

У дисертації запропоновано відповідні положення щодо обліку біомаси й біопалива, у тому числі й тих, які вироблені сільськогосподарськими товаровиробниками, додати до Методичних

рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 18 травня 2001 р., № 132.

У підрозділі 2.3. «Державна підтримка виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками: організаційно-правові питання» вказується, що цінова підтримка виробництва біопалива полягає у застосуванні так званого «зеленого» тарифу. У дисертації обґрунтована необхідність запровадження спеціального підвищувального коефіцієнта для «зеленого» тарифу на біопаливо саме для сільськогосподарських товаровиробників.

У сфері фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників у сфері виробництва біопалива автор вважає за доцільне передбачити в законодавстві України можливість отримання такими товаровиробниками від держави пільгових (зі зниженими відсотковими ставками) кредитів для організації такої виробничо-господарської діяльності.

Сільськогосподарським товаровиробникам біопалива надано податкові пільги (звільнення від сплати податку на додану вартість) лише на строк до 1 січня 2019 р. щодо операцій з постачання відповідної техніки, обладнання, устаткування як на території України, так і їх імпорту з інших країн. Стверджується, що такий строк недостатньо обґрунтований, оскільки названі податкові пільги повинні поширюватися щодо зазначених операцій без обмеження строку їх дії.

Організаційно-регуляторна підтримка сільськогосподарським товаровиробникам біопалива охоплює заходи так званого позитивного (спрямовані на створення сприятливого правового режиму функціонування суб'єктів альтернативної енергетики), і негативного (спонукають учасників енергетичного ринку до розширення сфери використання «зеленої» енергії) стимулювання. Негативне стимулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками у даний час в Україні фактично не застосовується через відсутність відповідного правового регулювання.

ВИСНОВКИ

У дисертації наводяться теоретичні узагальнення й вирішується наукове завдання, що знаходять свій прояв у з'ясуванні сутності правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні. Виконане дослідження дозволяє зробити нижченаведені висновки.

1. Оскільки сільськогосподарська продукція має вирішальне значення для констатації сутності аграрної діяльності й визначення статусу сільськогосподарського товаровиробника, усунення біомаси з числа цієї продукції унеможливить поширення спеціального аграрно-правового регулювання на діяльність відповідних суб'єктів, які займаються виробленням біомаси для біопалива. У такому разі без жодних достатніх на те підстав не належатиме до

сільськогосподарської діяльності й вирощування енергетичних культур. Переробка й використання відходів, отриманих при виробництві сільськогосподарської продукції, є логічним продовженням сільськогосподарської діяльності самими сільськогосподарськими товаровиробниками. А звідси категорія «сільськогосподарська продукція» цілком правомірно включає до свого складу й біомасу, з якої надалі виготовляється біопаливо.

2. Правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками – це здійснюваний за допомогою правових засобів вплив на відносини у сфері виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, а також фізичних осіб-підприємців, які займаються виробленням біологічно відновлювальної сировини (біомаси) для виготовлення твердого, рідкого й газового палива, з метою упорядкування цих відносин.

3. Правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками охоплює принципи: (а) свободи виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників при виготовленні біопалива; (б) невтручання держави в цю діяльність таких товаровиробників; (в) державної підтримки останніх у процесі виготовлення біопалива; (г) гарантування екологічної безпеки під час виробництва цього продукту; (д) еколого-економічної доцільності вироблення біопалива саме такими товаровиробниками; (е) оптимального співвідношення виробництва біопалива й гарантування продовольчої безпеки. Наведені принципи рекомендується закріпити в Законі України «Про альтернативні види палива».

4. Відсутність єдиного комплексного нормативно-правового акта, що стосується виробництва біопалива в Україні, як загалом, так і його виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками, зокрема, пояснює потребу спеціального нормативно-правового регулювання в розглядуваній сфері шляхом прийняття Закону України «Про виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками», відповідні норми якого з часом можуть бути включені до майбутнього Аграрного кодексу України (до його Особливої частини).

5. Перший період розвитку законодавства України щодо виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками розпочався у 2000 р. з прийняттям Закону України «Про альтернативні види палива», а другий, що триває й донині, – у 2014 р. з ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Зазначена Угода вимагає якісно нового національного правового регулювання відносин з виробництва біопалива, в тому числі й сільськогосподарськими товаровиробниками.

6. Сукупність правових норм, які регламентують виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, становить собою субінститут, що входить до складу правового інституту виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Цей субінститут має комплексний характер, оскільки включає правові норми щодо впорядкування

різних видів відносин з вироблення біологічних видів палива (біопалива) зазначеними товаровиробниками. Названа група правових норм (як і сам правовий інститут) входить до особливої частини галузі аграрного права.

7. Правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні характеризується певними рисами, а саме: (а) відсутністю єдиного комплексного нормативно-правового акта щодо виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками; (б) наявністю значної кількості підзаконних нормативно-правових актів, що мають концептуальний, програмний характер; (в) неврахуванням законодавством специфіки провадження сільськогосподарськими товаровиробниками виробничо-господарської діяльності з виробництва біопалива; (г) декларативністю значного числа існуючих нормативних приписів.

8. Існуючі нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах загалом не передбачають відповідних приписів щодо насаджень міскантусу, енергетичної верби та інших енергетичних культур. Також в Україні фактично бракує організаційно-правових передумов для виробництва рибницької біомаси для виготовлення біопалива. Це можна пояснити не лише обмеженою кількістю водних об'єктів, які можна використовувати для вирощування водоростей, а й відсутністю спеціальної правової регламентації суспільних відносин з вироблення сільськогосподарськими товаровиробниками тваринницької біомаси.

9. З метою активізації вироблення біопалива пропонується прийняти Державну програму виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками біопалива різних видів на період до 2025 року, яку належить затвердити Кабінету Міністрів України і яка передбачатиме на найближчу перспективу необхідні заходи з розвитку виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками рідкого і твердого (у рослинництві), газового (у тваринництві) біопалива.

10. Особливості виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників з вироблення біопалива полягають: (а) у наявності організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств (переробних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів) і форм їх підсобної діяльності (підсобних виробництв), які доцільно використовувати при виробництві біопалива; (б) у потребі отримання сільськогосподарськими товаровиробниками ліцензії на виробництво біоетанолу й електричної енергії з біомаси чи біогазу; (в) у необхідності обов'язкової сертифікації біопалива, призначеного для реалізації як товарної продукції; (г) у потребі вести сільськогосподарськими товаровиробниками облік вироблених біомаси й біопалива.

11. До Переліку органів ліцензування, затвердженого Кабінетом Міністрів України, слід включити також орган з видачі ліцензій на виробництво біоетанолу. Ним має бути Міністерство аграрної політики та продовольства України. Також потребують затвердження Ліцензійні умови

провадження господарської діяльності з виробництва біоетанолу, якими мають визначатись організаційні й технологічні вимоги до провадження господарської діяльності з виробництва біоетанолу, а також до матеріального й кадрового забезпечення відповідного виробника цього продукту.

12. Слід затвердити Державні стандарти України (ДСТУ) на рідке й газове біопаливо, відсутність яких унеможлиблює сертифікацію названих видів біопалива, а значить, і їх реалізацію сільськогосподарськими товаровиробниками іншим особам.

13. Серед видів державної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам у справі вироблення біопалива можна назвати підтримку (а) цінову (встановлення й застосування «зеленого» тарифу на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел), (б) фінансову (надання кредитних субсидій), (в) податкову (звільнення виробників енергії з альтернативних джерел від сплати податку на додану вартість і ввізного мита) й (г) організаційно-регуляторну (позитивне й негативне стимулювання виробництва «зеленої» енергії).

З метою вдосконалення заходів державної підтримки виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в законодавстві України треба запровадити спеціальний підвищувальний коефіцієнт для «зеленого» тарифу на біопаливо саме для таких товаровиробників, відповідні норми щодо якого слід додати до Закону України «Про альтернативні джерела енергії». Також варто передбачити можливість отримання кредитної субсидії для вироблення біопалива саме сільськогосподарськими товаровиробниками, як і їх державного пільгового кредитування. Відповідні приписи щодо цього можна було б включити до майбутнього Закону України «Про виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками».

14. Потребує вдосконалення система способів стимулювання, як позитивного, так і запровадження негативного стимулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками і споживання останнього. Серед них можуть бути нормативно-правові приписи щодо: (а) імперативної вимоги використання «зеленої» енергії з біопалива у сфері сільського господарства; (б) установа квот на використання енергії, виробленої на основі біопалива, приміром, для обігріву приміщень у сільській місцевості; (в) установа обов'язкової квоти додавання біодизеля (біоетанола) до нафтового палива. Важливим заходом організаційно-регуляторної підтримки в даний час є інформаційна підтримка виробників біопалива, що може здійснюватися системою сільськогосподарських дорадчих служб. У недалекому майбутньому за прикладом багатьох країн – членів ЄС доцільно також запровадити застосування в Україні «зелених» сертифікатів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Оболенська С. А. Про поняття правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2016. № 23. С. 150–152.
2. Оболенська С. А. Про принципи правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 84–89.
3. Оболенская С. О законодательном обеспечении производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями в Украине. *Leges si viata (г. Кишинев, Республика Молдова)*. 2016. №10/2. С. 81–85.
4. Оболенська С. А. Про особливості виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників з виробництва біопалива. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 6. Т. 2. С. 11–15.
5. Оболенська С. А. Про державну підтримку виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками: організаційно-правові питання. *Юрид. наук. електрон. журн.: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 1. С. 69–72. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/18.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Оболенська С. А. Актуальні правові питання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. *Юридична осінь 2015 року: Зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. Всеукр. конф. молод. учених (м. Харків, 11 листоп. 2015 р.)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 2015. С. 166–168.
7. Оболенська С. А. Правові питання застосування «зеленого» тарифу на біопаливо, що виробляється сільськогосподарськими товаровиробниками. *Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку: Матер. «круглого столу» (м. Київ, 27 трав. 2016 р.)*. Чернівці: Вид. Кондратьєв А. В., 2016. С. 219–220.
8. Оболенська С. А. Сільськогосподарська продукція й біомаса: питання співвідношення. *Юридична осінь 2016 року: Зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. Всеукр. конф. молод. учених (м. Харків, 15 листоп. 2016 р.)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого: Друк. Мадрид, 2016. С. 179–182.

АНОТАЦІЯ

Оболенська С. А. Правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на

правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню сутності правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками в Україні.

Розглянуто поняття виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками та його правового регулювання, принципи останнього, охарактеризовано нормативно-правове забезпечення виробництва біопалива названими суб'єктами. Значна увага приділена висвітленню організаційно-правового забезпечення виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками різних видів біопалива, особливостям виробничо-господарської діяльності у цій сфері, а також організаційно-правовим питанням державної підтримки розглядуваного виробництва.

Унесено пропозиції з удосконалення законодавства України щодо виготовлення біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Ключові слова: біопаливо, біомаса, сільськогосподарська продукція, сільськогосподарський товаровиробник, державна підтримка, «зелений» тариф.

АННОТАЦІЯ

Оболєнська С. А. Правовое регулирование производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями в Украине. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена исследованию сущности правового регулирования производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями в Украине.

Рассмотрены понятие производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями и его правового регулирования, принципы последнего, а также охарактеризовано нормативно-правовое обеспечение производства биотоплива указанными субъектами. Обосновано, что правовое регулирование производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями в Украине характеризуется такими чертами:

а) отсутствие единого комплексного нормативно-правового акта относительно производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями; б) наличие значительного количества подзаконных нормативно-правовых актов, имеющих концептуальный, программный характер; в) законодательство не учитывает специфику ведения указанными товаропроизводителями производственно-хозяйственной деятельности по производству биотоплива; (г) декларативность значительного количества существующих нормативных предписаний.

В диссертации также охарактеризованы организационно-правовое обеспечение производства сельскохозяйственными товаропроизводителями различных видов биотоплива, особенности производственно-хозяйственной деятельности в этой сфере, а также организационно-правовые вопросы государственной поддержки производства биотоплива.

С целью активизации производства биотоплива предлагается принять Государственную программу производства сельскохозяйственными товаропроизводителями биотоплива различных видов на период до 2025 года, которую должен утвердить Кабинет Министров Украины.

Среди видов государственной помощи сельскохозяйственным товаропроизводителям в сфере изготовления биотоплива выделяется поддержка: а) ценовая (установление и применение «зеленого» тарифа на электрическую энергию, произведенную из альтернативных источников), б) финансовая (предоставление кредитных субсидий), в) налоговая (освобождение производителей энергии из альтернативных источников от уплаты налога на добавленную стоимость и ввозной пошлины) и г) организационно-регуляторная (позитивное и негативное стимулирование производства «зеленой» энергии).

Внесены предложения по усовершенствованию законодательства Украины относительно производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями, в частности, предложено ввести специальный повышающий коэффициент для «зеленого» тарифа на биотопливо именно для указанных товаропроизводителей.

Ключевые слова: биотопливо, биомасса, сельскохозяйственная продукция, сельскохозяйственный товаропроизводитель, государственная поддержка, «зеленый» тариф.

SUMMARY

Obolenska S. A. The legal regulation of biofuel production of agricultural producers in Ukraine. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialization 12.00.06 «Land Law; Agrarian Law; Ecological Law; Natural Resources Law». – Yaroslav Mudryi National Law University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

The dissertation is devoted to the study of the essence of legal regulation of biofuel production by

agricultural commodity producers in Ukraine.

The concept of biofuel production by agricultural commodity producers and its legal regulation, the principles of the latter are described, and the normative-legal provision of biofuel production is described by the named subjects. Considerable attention is paid to the clarification of the organizational and legal provision of agricultural producers of various types of biofuels, the peculiarities of production and economic activity in this area, as well as the organizational and legal issues of state support for the production.

The proposals on improving the Ukrainian legislation on biofuel production by agricultural commodity producers were made.

Keywords: biofuel, biomass, agricultural products, agricultural commodity producers, state support, «green» tariff.

Відповідальний за випуск:

кандидат юридичних наук, доцент Курман Т. В.

Підписано до друку 23 жовтня 2017 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам № 3707.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77